

І. П. Лопушинський, доктор наук з державного управління, професор Херсонського національного технічного університету

МЕХАНІЗМИ УБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ СВОБОДИ СОВІСТІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено чинні законодавчі норми щодо забезпечення національної безпеки у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій; ситуація навколо ворожої діяльності в нашій країні, так званої УПЦ, а по суті Російської православної церкви в Україні; визначено особливості діяльності іноземних релігійних організацій на території України щодо запобігання загрозам національній безпеці України та забезпечення порядку, зокрема у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій, у тому числі шляхом заборони діяльності окремих релігійних організацій.

Автором запропоновано особливості найменування православних релігійних організацій з урахуванням Патріаршого та Синодального Томосу, наданого Православній Церкві України та Українській державі. Для досягнення цієї мети пропонується встановити основні критерії заборони діяльності окремих релігійних організацій, правові наслідки заборони діяльності іноземних релігійних організацій, а також передбачити правила найменування релігійних організацій, врахувати Патріарший і Синодальний Томос, наданий Українській Православній Церкві (Православній Церкві України) та Українській державі.

Проаналізовано перспективи законодавчого врегулювання окремих норм нормативно-правових актів України щодо забезпечення свободи совісті та діяльності релігійних організацій, які були спричинені повномасштабною агресією Російської Федерації проти України. Окрім того автором надано рекомендації щодо вдосконалення механізмів національної безпеки у сфері свободи совісті та нормалізації діяльності релігійних організацій в Україні. Зокрема, з урахуванням потреби захисту національних інтересів України в умовах агресії з боку РФ та потреби розвитку української нації, історичної ідентичності та національних традицій запропоновано забезпечити повноцінний розвиток ПЦУ, закріпити належний їй статус та передати відповідне майно та насамперед заборонити діяльність так званої УПЦ (по факту – РПЦвУ).

Ключові слова: національна безпека, свобода совісті, релігійні організації, механізми забезпечення національної безпеки, унормування національного законодавства щодо свободи совісті та релігійних організацій в умовах повномасштабної агресії проти України.

I. P. Lopushynskiy. Security mechanisms in the sphere of freedom of conscience and activities of religious organizations in Ukraine

The article highlights the current legislative norms on ensuring national security in the sphere of freedom of conscience and activities of religious organizations; the situation surrounding the hostile activities in our country, the so-called of the Ukrainian Orthodox Church, and essentially of the Russian Orthodox Church in Ukraine; determined the specifics of the activities of foreign religious organizations on the territory of Ukraine to prevent threats to the national security of Ukraine and ensure order; in particular in the sphere of freedom of conscience and activities of religious organizations, including by banning the activities of certain religious organizations; features of the naming of Orthodox religious organizations are proposed, taking into account the Patriarchal and Synodal Tomos, given to the Orthodox Church of Ukraine and the Ukrainian state; to achieve this goal, it is proposed to establish the main criteria for banning the activities of certain religious organizations, the legal consequences of banning the activities of foreign religious organizations, as well as to provide for the rules for the naming of religious organizations, taking into account the Patriarchal and Synodal Tomos, given to the Ukrainian Orthodox Church (Orthodox Church of Ukraine) and the Ukrainian state.

The prospects for the legislative regulation of certain norms of normative legal acts of Ukraine regarding the provision of freedom of conscience and the activities of religious organizations, which were caused by the full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine, are analyzed. In addition, the author provided recommendations on improving national security mechanisms in the field of freedom of conscience and normalizing the activities of religious organizations in Ukraine. In particular, taking into account the need to protect the national interests of Ukraine in the conditions of aggression from the Russian Federation and the need for the development of the Ukrainian nation, historical identity and national traditions, it is proposed to ensure the full development of the Ukrainian Orthodox Church, to secure its proper status and transfer the relevant property, and first of all to prohibit the activities of the so-called Ukrainian Orthodox Church (in fact – Russian Orthodox Church of Ukraine).

Key words: national security, freedom of conscience, religious organizations, mechanisms for ensuring national security, normalization of national legislation regarding freedom of conscience and religious organizations in conditions of full-scale aggression against Ukraine.

Постановка проблеми. Як відомо, агресія РФ проти України розпочалася ще 20 лютого 2014 року. Цю дату зафіксовано Постановою Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» від 21 квітня 2015 року № 337-VIII. На законодавчому рівні РФ було визнано державою-агресором Постановою Верховної Ради України від 27 січня 2015 року № 129-VIII.

Як зазначається в Стратегії національної безпеки України, уведеній у дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, деструктивна пропаганда як ззовні, так і всередині України, «використовуючи суспільні протиріччя, розпалює ворожнечу, провокує конфлікти, підриває суспільну єдність». У Документі констатовано, що джерелом загроз для «незалежності України, її суверенітету і демократії залишається недостатня ефективність державних органів, що ускладнює вироблення і реалізацію ефективної політики» [19].

Надання 6 січня 2019 року Православній Церкві України (далі – ПЦУ) Томосу про автокефалію створило основу для об'єднання українських православних церков у єдиній Помісній Православній Церкві. Цьому мали сприяти й закони, ухвалені упродовж 2018-2019 років для спрощення переходу церковних громад і відкриття правдивої назви РПЦ, що досі функціонує в Україні під назвою УПЦ. Водночас, з другої половини 2019 року ці процеси було загальмовано.

Після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року на суверенну територію України військ держави-терориста РФ факти колаборації представників РПЦвУ стали чисельними та очевидними. Це визначило невідкладну потребу рішучих дій для захисту національної безпеки України.

З цією метою до Верховної Ради України було внесено проєкт Закону від 23 листопада 2022 року № 8221 «Про забезпечення зміцнення національної безпеки у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій» [15] – про заборону в Україні РПЦвУ (мається на увазі Українська Православна Церква – *І.Л.*) і підлеглих їй структур, а також щодо назви православних церков з урахуванням Томосу Вселенського Патріарха Варфоломія II.

Рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 1 грудня 2022 року, уведеним у дію Указом Президента України від 01 грудня 2022 року № 820/2022 [18] визначено, зокрема, потребу внесення на розгляд Верховної Ради України законопроекту щодо унеможливлення діяльності в Україні організацій, афілійованих із центрами впливу в РФ [18].

Крім того, народними депутатами України було зареєстровано низку дотичних проєктів законів та постанов Верховної Ради України щодо свободи совісті та діяльності в нашій державі релігійних організацій. Зважаючи на викладене вище, в Україні постає нагальна потреба дальшого законодавчого унормування питань свободи совісті та діяльності релігійних організацій, у тому числі й афілійованих із центрами впливу в РФ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом до висвітлення проблем свободи совісті та діяльності релігійних організацій в Україні у своїх наукових розвідках зверталися Беркич В. (вивчає свободу совісті в політико-соціальному дискурсі) [1], Бокоч В. М. (розглядає релігійні організації України у суспільно-політичній акції протесту) [2], Бондаренко В. Д. (описує свободу совісті як об'єкт правового регулювання в сучасній Україні) [3], Бортнікова О. (розглядає релігійні та політичні організації як суб'єкти етнонаціонального процесу в Україні) [4], Владиченко Л. (аналізує нормотворчі зміни до чинної редакції Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації») [5], Гоцька Є. М. (досліджує релігійні організації як об'єкт правового регулювання) [6], Корнієвський О. А. (описує релігійні організації у системі забезпечення національної безпеки України) [7], Кочан Н. (розглядає міноритарні етнорелігійні та релігійні організації в контексті етнополітичних процесів Галичини) [8], Лопушинський І. П. (описує державно-церковні відносини в Україні як механізм забезпечення національної безпеки в контексті євроінтеграції) [9], Новіков В. В. (досліджує свободу совісті і віросповідання як конституційне право людини) [10], Талах А. М. (вивчає проблематику кримінологічного аналізу визначення понять «деструктивні релігійні організації») [22], Чевичалова Ж. В. (розглядає окремі аспекти свобода думки, совісті і релігії в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) [23] та ін.

Водночас, ці наукові праці головно написано впродовж 2016 – 2020 років, ще до початку повномасштабного вторгнення на територію України військових формувань РФ та активного задіяння при цьому її «п'ятої колони» – неканонічної УПЦ, або РПЦвУ, що спричинило потребу ухвалення з боку Української держави відповідних рішень як на рівні нормативно-правового врегулювання, так і реальних дієвих практичних кроків щодо забезпечення національної безпеки у сфері свободи совісті та релігійних організацій.

Метою статті є висвітлення перших дієвих кроків України щодо законодавчого врегулювання проблем забезпечення у сфері свободи совісті та релігійних організацій в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону від 21 червня 2018 року № 2469-VIII «Про національну безпеку України» національна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [17]. Серед національних інтересів України відзначаємо й питання забезпечення безпеки у сфері свободи совісті та релігійних організацій.

Законом України 23 квітня 1991 року № 987-XII «Про свободу совісті та релігійні організації» [20] кожному громадянину в Україні гарантується право на свободу совісті. Це право включає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культу, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання. [20].

Водночас, здійснення свободи сповідувати релігію або переконання підлягає лише тим обмеженням, які необхідні для охорони громадської безпеки та порядку, життя, здоров'я і моралі, а також прав і свобод інших громадян, встановлені законом і відповідають міжнародним зобов'язанням України [20].

В Україні здійснення державної політики щодо релігії і церкви належить виключно до відання України. Церкву (релігійні організації) в Україні відокремлено від держави. Держава захищає права і законні інтереси релігійних організацій; сприяє встановленню відносин взаємної релігійної і світоглядної терпимості й поваги між громадянами, які сповідують релігію або не сповідують її, між віруючими різних віросповідань та їх релігійними організаціями; бере до відома і поважає традиції та внутрішні настанови релігійних організацій, якщо вони не суперечать чинному законодавству [20].

Разом з тим, релігійна організація не повинна втручатися в діяльність інших релігійних організацій, у будь-якій формі проповідувати ворожнечу, нетерпимість до невір'ян і вірян інших віросповідань. Релігійна організація зобов'язана дотримуватися вимог чинного законодавства і правопорядку [20].

Як відомо, питання національної безпеки в умовах сьогодення є особливо важливим для України. Очевидним є те, що будь-які структури, які здійснюють антиукраїнську діяльність, повинні припинити свою діяльність на території України. Проблема діяльності РПЦ та її церковних структур (установ) в Україні стала особливо актуальною з 24 лютого 2022 року, тобто повномасштабного вторгнення російських військ до України.

Постановою від 31 травня 2022 року № 2288-IX [21] Верховна Рада України схвалила пропозиції щодо застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до керівництва РПЦ. Парламент України констатував, що ієрархи РПЦ «неодноразово публічно підтримували збройну агресію РФ проти України, геноцид українського народу та депортацію українців» [21]. У Документі зазначається, що в Росії вище керівництво релігійних організацій (об'єднань) «перебуває в тісній взаємодії з органами державної влади та спецслужбами, зокрема Федеральною службою безпеки РФ, фактично незаконно виконуючи функції державних службовців у релігії та реалізуючи державну політику РФ через наявні у них засоби влади і впливу» [21].

Водночас, станом на сьогодні діяльність РПЦ на території України не заборонено на законодавчому рівні, а окремі релігійні організації в Україні прямо зазначають про збереження канонічного підпорядкування РПЦ.

З метою подолання означеного вище протиріччя відповідний законопроект «Про забезпечення зміцнення національної безпеки у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій» (від 23 листопада 2022 року, реєстраційний номер 8221) було внесено народними депутатами України Княжицьким М. Л., Павленком Р. М., Білозір Л. М. та ін. [15].

Метою законопроекту є визначення особливостей діяльності іноземних релігійних організацій на території України для запобігання загрозам національній безпеці України та забезпечення порядку, зокрема, в сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій, у тому числі шляхом заборони діяльності окремих релігійних організацій, а також особливості найменування православних релігійних організацій з урахуванням Патріаршого та Синодального Томосу, наданого ПЦУ та Українській державі.

Відповідно до цього законопроекту:

1. Установлюються заборона діяльності на території України РПЦ (мається на увазі УПЦ як складової РПЦ – *І.Л.*), релігійних організацій (об'єднання), які безпосередньо або як складові частини іншої релігійної організації (об'єднання) входять до структури (є частиною) РПЦ, а також релігійних центрів (управління), які входять до складу чи визнають (декларують) у будь-якій формі підлеглість у канонічних, організаційних, інших питаннях РПЦ.

2. Передбачається, що всі правочини, пов'язані з використанням майна (оренди, найму, лізингу тощо), строк дії яких не закінчився, укладені між резидентами України з відповідною забороненою іноземною релігійною організацією, а також з юридичними особами, власником, учасником, акціонером яких вона є, припиняються достроково.

3. Встановлюються особливості найменування релігійних організацій, зокрема, можливість релігійної організації використовувати у своїй назві (як повній, так і скороченій), найменуванні слово «православний» або «православна» у відповідних відмінках виключно в разі, якщо ця релігійна організація в канонічних та організаційних питаннях підлегла ПЦУ [15].

Своїм Указом від 01 грудня 2022 року № 820/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України (далі – РНБН – *І.Л.*) від 1 грудня 2022 року «Про окремі аспекти діяльності релігійних організацій в Україні і застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» [18]. Президент України доручив:

1. *Кабінетові Міністри України:*

– внести у двомісячний строк на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо унеможливлення діяльності в Україні афілійованих із центрами впливу в РФ релігійних організацій відповідно до норм міжнародного права у сфері свободи совісті та зобов'язань України у зв'язку зі вступом до Ради Європи;

– вирішити невідкладно питання віднесення Державної служби України з етнополітики та свободи совісті (далі – ДЕСС) до центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується безпосередньо Кабінетом Міністрів України;

– вирішити питання функціонального підпорядкування ДЕСС структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, до повноважень яких належать питання реалізації права на свободу совісті і віросповідання, діяльності релігійних організацій;

– забезпечити у двомісячний строк перевірку наявності правових підстав та дотримання умов користування релігійними організаціями майном, яке перебуває на території Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника.

2. ДЕСС забезпечити у двомісячний строк відповідно до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» [20] проведення релігієзнавчої експертизи Статуту про управління УПЦ на наявність церковно-канонічного зв'язку з Московським патріархатом, у разі потреби вжити передбачених законом заходів.

3. Службі безпеки України (далі – СБУ – І.Л.) разом з Національною поліцією України та іншими державними органами, до компетенції яких належать питання у сфері забезпечення національної безпеки, активізувати заходи з виявлення та протидії підривної діяльності російських спеціальних служб у релігійному середовищі України.

4. Підтримати внесені СБУ пропозиції щодо застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій).

5. Застосувати персональні спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) до визначеного РНБО кола фізичних осіб.

6. Кабінету Міністрів України разом з СБУ та Національним банком України забезпечити реалізацію і моніторинг ефективності персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), передбачених пунктом 5 цього рішення.

Крім того, 05 грудня 2022 року за № 22/172214-еп було зареєстровано петицію до Президента України «Щодо визначення невідкладним проекту Закону № 8221 про заборону в Україні РПЦ і підлеглих їй структур: Автор (ініціатор) Р. М. Павленко [24].

Петицію до Президента України із закликом підтримати законопроект № 8221 лише за один тиждень, за станом на 16 грудня 2022 року, уже було підписало 2065 українців [24]. Отже, як видно, суспільство очікує від Верховної Ради і Президента України швидких рішень і не затягування процесу швидкого ухвалення рішень у базових інтересах національної безпеки, свободи совісті та віросповідань

Крім проекту Закону [15], Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики на своєму засіданні 09 грудня 2022 року підтримав і рекомендував для розгляду парламентом України ще й такі дотичні проекти кількох законів та проект однієї Постанови: «Про внесення змін до Закону України «Про Службу військового капеланства» щодо уточнення вимог до військового капелана» (проект Закону України від 17 серпня 2022 року № 7680, внесений народними депутатами України Геращенко І. В., Синюткою О. М., Батенком Т. І. та ін.) [11], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання діяльності релігійних організацій» (проект Закону України від 05 грудня 2022 року № 8262, внесений народними депутатами України Констанкевич І. М., Потураєвим М. Р., Клименко Ю. Л.) [12], «Про внесення зміни до статті 8 Закону України «Про Службу військового капеланства» (проект Закону України від 22 листопада 2022 року № 8217, внесений народними депутатами Бакунцем П. А. та Костенком Р. В.) [13], «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо обмеження надання статусу неприбуткових організацій, що не є платниками податку, релігійним організаціям, які входять до структури релігійної організації, керівний центр якої знаходиться в державі, що здійснила військову агресію проти України та або тимчасово окупувала частину території України» (проект Закону України від 24 травня 2022 року № 7403, внесений народними депутатами Савсун І. Р. Піпою Н. Р., Стефанишиною О. А. та ін.) [14], «Про звернення Верховної Ради України до Кабінету Міністрів України щодо передачі в безоплатне користування комплексів споруд Почаївської Успенської лаври та Києво-Печерської лаври Православної Церкви України» (проект Постанови Верховної Ради України від 08 вересня 2022 року № 8012, внесений народним депутатом України А. В. Богданцем) [16].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, законодавство Української держави та її реальні кроки щодо реалізації механізмів убезпечення у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій, особливо в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, має бути скероване в річище забезпечення національної безпеки, насамперед з урахуванням потреби захисту свободи совісті і релігійних організацій та захисту українських православних від впливу РПЦ, що втратила характер релігійної організації, ставши частиною державної структури країни-агресора.

Крім того, з урахуванням потреби захисту національних інтересів України в умовах агресії з боку РФ та потреби розвитку української нації, нашої історичної ідентичності та національних традицій слід забезпечити повноцінний розвиток ПЦУ, закріпити належний їй статус та передати відповідне майно. Попри те, що означене вже раніше було зафіксовано в законах та інших нормативно-правових актах України, після 24 лютого 2022 року настав час з новою силою продовжити цю роботу, насамперед заборонити діяльність т. зв. УПЦ (по факту – РПЦвУ). Перед засіданням Ради національної безпеки та оборони 01 грудня 2022 року Президент України Володимир Зеленський звертався за консультаціями до професора Віктора Єленського, відомого релігієзнавця і колишнього народного депутата України. Це вселяє надію на те, що найближчим часом буде ухвалено відповідні нормативно-правові акти та дотеперішня державна політика щодо діяльності УПЦ (РПЦвУ), що реалізується ДЕСС, зазнає докорінних змін.

Список використаних джерел:

1. Беркич В. Свобода совісті у політико-соціальному дискурсі. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2019. Вип. 22. С. 229–234. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2019_22_36
2. Бокоч В. М. Релігійні організації України у суспільно-політичній акції протесту. *Держава і право. Серія: Політичні науки*. 2017. Вип. 78. С. 49–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drpn_2017_78_7
3. Бондаренко В. Д. Свобода совісті як об'єкт правового регулювання в сучасній Україні. *Наука і правоохорона*. 2019. № 2. С. 7–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip_2019_2_3
4. Бортнікова О. Релігійні та політичні організації як суб'єкти етнонаціонального процесу в Україні. *Українське релігієзнавство*. 2016. № 79. С. 49–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrr_2016_79_9
5. Владиченко Л. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації»: нормотворчі зміни до чинної. *Релігійна свобода*. 2016. № 19. С. 177–181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/religfree_2016_19_44
6. Гоцька Є. М. Релігійні організації як об'єкт правового регулювання. *Гілея: науковий вісник*. 2018. Вип. 134. С. 238–243. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_134_59
7. Корнієвський О. А. Релігійні організації у системі забезпечення національної безпеки України. *Теорія та практика державного управління*. 2009. Вип. 3. С. 270–277. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2009_3_40
8. Кочан Н. Релігійний чинник етнополітичних процесів Галичини: міноритарні етнорелігійні та релігійні організації. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2017. Вип. 1. С. 103–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2017_1_9
9. Лопушинський І. П. Державно-церковні відносини в Україні як механізм забезпечення національної безпеки в контексті євроінтеграції. *Вісник Національного університету цивільного захисту України: зб. наук. пр. X.: Вид-во НУЦЗУ*, 2019. Вип. 1(10), Серія «Державне управління». С. 154–163. URL: <http://vdu-nuczu.net/ua/arhivukr>
10. Новіков В. В. Свобода совісті і віросповідання – конституційне право людини. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 1(1). С. 71–74. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_1\(1\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_1(1)_20)
11. Про внесення змін до Закону України «Про Службу військового капеланства» щодо уточнення вимог до військового капелана: проект Закону України від 17 серпня 2022 року № 7680, внесений народними депутатами України Геращенко І. В., Синюткою О. М., Батенком Т. І. та ін. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40264> (дата звернення – 11.12.2022).
12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання діяльності релігійних організацій: проект Закону України від 05 грудня 2022 року № 8262, внесений народними депутатами України Констанкевич І. М., Потураєвим М. Р., Клименко Ю. Л. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40938> (дата звернення – 11.12.2022).
13. Про внесення зміни до статті 8 Закону України «Про Службу військового капеланства»: проект Закону України від 22 листопада 2022 року № 8217, внесений народними депутатами Бакунцем П. А. та Костенком Р. В. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40874> (дата звернення – 11.12.2022).
14. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо обмеження надання статусу неприбуткових організацій, що не є платниками податку, релігійним організаціям, які входять до структури релігійної організації, керівний центр якої знаходиться в державі, що здійснила військову агресію проти України та або тимчасово окупувала частину території України: проект Закону України від 24 травня 2022 року № 7403, внесений народними депутатами Савсун І. Р., Піпою Н. Р., Стефанишиною О. А. та ін. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39653> (дата звернення – 11.12.2022).
15. Про забезпечення зміцнення національної безпеки у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій: проект Закону України від 23 листопада 2022 року № 8221, внесений народними депутатами України Княжицьким М. Л., Павленком Р. М., Білозір Л. М. та ін. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40832> (дата звернення – 11.12.2022).
16. Про звернення Верховної Ради України до Кабінету Міністрів України щодо передачі в безоплатне користування комплексів споруд Почаївської Успенської лаври та Києво-Печерської лаври Православній Церкві

України: проект Постанови Верховної Ради України від 08 вересня 2022 року № 8012, внесений народним депутатом України А. В. Богданцем URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40437> (дата звернення – 11.12.2022).

17. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення – 10.12.2022).

18. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 грудня 2022 року «Про окремі аспекти діяльності релігійних організацій в Україні і застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»: Указ Президента України від 01 грудня 2022 року № 820/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8202022-45097> (дата звернення – 10.12.2022).

19. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення – 10.12.2022).

20. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 року № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення – 10.12.2022).

21. Про схвалення пропозицій щодо застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до представників Російської православної церкви: постанова Верховної Ради України від 31 травня 2022 року № 2288-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2288-20#Text> (дата звернення – 11.12.2022).

22. Талах А. М. Деструктивні релігійні організації: проблематика кримінологічного аналізу визначення понять. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2(5.2). С. 119–124. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2018_2\(5\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2018_2(5))

23. Чевичалова Ж. В. Свобода думки, совісті і релігії в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (окремі аспекти). *Теорія і практика правознавства*. 2020. Вип. 2. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2020_2_20

24. Щодо визначення невідкладним проектом Закону № 8221 про заборону в Україні РПЦ і підлеглих їй структур: петиція до Президента України від 05 грудня 2022 року № 22/172214-еп. Автор (ініціатор Р. М. Павленко). URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/172214> (дата звернення – 11.12.2022).

References:

1. Berky`ch V. (2019) Svoboda sovisti u polity`ko-social`nomu dy`skursi [Freedom of conscience in political and social discourse]. *Visny`k L`vivs`kogo universy`tetu. Seriya filosofs`ko-politologichni studiyi*. [Bulletin of Lviv University. Series of philosophical and political studies]. Lviv. Issue. 22. P. 229–234. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2019_22_36 [in Ukrainian]

2. Bokoch V. M. (2017) Relihiyni orhanizatsiyi Ukrayiny u suspil`no-politychniy aktsiyi protestu [Religious organizations of Ukraine in the social and political action of protest]. *Derzhava i pravo. Seriya: Politychni nauky*. [State and law. Series: Political sciences]. Issue 78. P. 49–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drpn_2017_78_7 [in Ukrainian]

3. Bondarenko V. D. (2019) Svoboda sovisti yak ob`yekt pravovoho rehulyuvannya v suchasniy Ukrayini [Freedom of conscience as an object of legal regulation in modern Ukraine]. *Nauka i pravoookhorona* [Science and law enforcement]. No. 2. P. 7–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip_2019_2_3 [in Ukrainian]

4. Bortnikova O. (2016) Relihiyni ta politychni orhanizatsiyi yak sub`yekty etnonatsional`noho protsesu v Ukrayini [Religious and political organizations as subjects of the ethno-national process in Ukraine] // *Ukrayins`ke relihiyevnavstvo* [Ukrainian religious studies]. No. 79. P. 49–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2016_79_9 [in Ukrainian]

5. Vladychenko L. (2016) Zakon Ukrayiny «Pro svobodu sovisti ta relihiyni orhanizatsiyi»: normotvorchi zminy do chynnoyi [The Law of Ukraine "On Freedom of Conscience and Religious Organizations": normative changes to the current one]. *Relihiyna svoboda* [Religious Freedom]. No. 19. P. 177–181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/religfree_2016_19_44 [in Ukrainian]

6. Hotska, E. M. (2018) Relihiyni orhanizatsiyi yak ob`yekt pravovoho rehulyuvannya [Religious organizations as an object of legal regulation]. *Hileya: naukovyy visnyk* [Gilea: scientific bulletin]. Issue 134. P. 238–243. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_134_59 [in Ukrainian]

7. Kornievsky O. A. (2009) Relihiyni orhanizatsiyi u systemi zabezpechennya natsional`noyi bezpeky Ukrayiny [Religious organizations in the system of ensuring national security of Ukraine]. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya*. [Theory and practice of state administration]. Issue 3. P. 270–277. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2009_3_40 [in Ukrainian]

8. Kochan N. (2017) Relihiynyy chynnyk etnopolitychnykh protsesiv Halychyny: minoritytarni etnorelihiyni ta relihiyni orhanizatsiyi [The religious factor of ethno-political processes of Galicia: minority ethno-religious and religious organizations] // [Scientific Notes of the Institute of Political and Ethnonational Research named after I. F. Kuras NAS of Ukraine]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsional`nykh doslidzhen` im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny*. Issue 1. P. 103–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2017_1_9 [in Ukrainian]

9. Lopushynskiy I. P. (2019) Derzhavno-tserkovni vidnosyny v Ukrayini yak mekhanizm zabezpechennya natsional`noyi bezpeky v konteksti yevrointehratsiyi [State-church relations in Ukraine as a mechanism for ensuring

national security in the context of European integration]. *Visnyk Natsional'noho universytetu tsyvil'noho zakhystu Ukrainy* [Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine:] Publishing House of NUTZU, Kharkiv. Issue 1 (10), Series "Public Administration". P. 154–163. URL: <http://vdu-nuczu.net/ua/arhivukr> [in Ukrainian]

10. Novikov V. V. (2016) Svoboda sovisti i virospovidannya – konstytutsiynе pravo lyudyny [Freedom of conscience and religion – a constitutional human right]. *Naukovyy visnyk Kherson's'koho derzhavnoho universytetu. Seriya : Yurydychni nauky*. [Scientific Bulletin of the Kherson State University. Series: Legal sciences]. Issue 1(1). P. 71–74. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_1\(1\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2016_1(1)_20) [in Ukrainian]

11. VRU (2022) Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrainy «Pro Sluzhbu viys'kovoho kapelanstva» shchodo utochnennya vymoh do viys'kovoho kapelana: proyekt Zakonu Ukrainy [On the introduction of amendments to the Law of Ukraine "On Military Chaplaincy Service" regarding clarification of the requirements for military chaplains: draft Law of Ukraine]. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40264> (date of application – 11.12.2022). [in Ukrainian]

12. VRU (2022) Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo udoskonalennya pravovoho rehulyuvannya diyal'nosti relihiynykh orhanizatsiy: proyekt Zakonu Ukrainy [On the introduction of changes to some legislative acts of Ukraine regarding the improvement of legal regulation of the activities of religious organizations: draft Law of Ukraine]. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40938> (date of application – 11.12.2022). [in Ukrainian]

13. VRU (2022) Pro vnesennya zminy do stat' 8 Zakonu Ukrainy «Pro Sluzhbu viys'kovoho kapelanstva»: proyekt Zakonu Ukrainy [On amending Article 8 of the Law of Ukraine "On Military Chaplaincy Service": draft Law of Ukraine] URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40874> (application date – 11.12.2022). [in Ukrainian]

14. VRU (2022) Pro vnesennya zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo obmezheniya nadannya statusu neprybutkovykh orhanizatsiy, shcho ne ye platnykamy podatku, relihiynym orhanizatsiyam, yaki vkhodyat' do struktury relihiynoyi orhanizatsiyi, kerivnyy tsentr yakoyi znakhodyt'sya v derzhavi, shcho zdiysnyla viys'kovu ahresiyu proty Ukrainy ta abo tymchasovo okupuvala chastynu terytoriyi Ukrainy: proyekt Zakonu Ukrainy [On the introduction of amendments to the Tax Code of Ukraine regarding the limitation of granting the status of non-profit organizations that are not tax payers to religious organizations that are part of the structure of a religious organization, the management center of which is located in a state that has carried out military aggression against Ukraine and or temporarily occupied a part of it territory of Ukraine: draft Law of Ukraine] URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39653> (date of application – 11.12.2022). [in Ukrainian]

15. VRU (2022) Pro zabezpechennya zmitsnennya natsional'noyi bezpeky u sferi svobody sovisti ta diyal'nosti relihiynykh orhanizatsiy: proyekt Zakonu Ukrainy [On ensuring the strengthening of national security in the sphere of freedom of conscience and the activities of religious organizations: draft Law of Ukraine]. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40832> (date of application – 11.12.2022). [in Ukrainian]

16. VRU (2022) Pro zvernennya Verkhovnoyi Rady Ukrainy do Kabinetu Ministriv Ukrainy shchodo peredachi v bezplatne korystuvannya kompleksiv sporud Pochayivs'koyi Uspens'koyi lavry ta Kyievo-Pechers'koyi lavry Pravoslavniy Tserkvi Ukrainy: proyekt Postanovy Verkhovnoyi Rady Ukrainy [On the appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine to the Cabinet of Ministers of Ukraine regarding the transfer to the Orthodox Church of Ukraine of the complexes of buildings of the Pochaiv Assumption Lavra and the Kyiv-Pechersk Lavra for free use: draft Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine] URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40437> (date of application – 11.12.2022). [in Ukrainian]

17. VRU (2022) Pro natsional'nu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy [On the national security of Ukraine: Law of Ukraine] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (date of application – 10.12.2022). [in Ukrainian]

18. Decree of the President of Ukraine (2022) Pro rishennya Rady natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrainy vid 1 hrudnya 2022 roku «Pro okremi aspekty diyal'nosti relihiynykh orhanizatsiy v Ukraini i zastosuvannya personal'nykh spetsial'nykh ekonomichnykh ta inshykh obmezhuval'nykh zakhodiv (sanktsiy)» [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated December 1, 2022 "On certain aspects of the activities of religious organizations in Ukraine and the application of personal special economic and other restrictive measures (sanctions)"]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8202022-45097> (date of application – 10.12.2022). [in Ukrainian]

19. Decree of the President of Ukraine (2020) Pro rishennya Rady natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnya 2020 roku «Pro Stratehiyu natsional'noyi bezpeky Ukrainy» [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 14, 2020 "On the National Security Strategy of Ukraine"] URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (date of application – 10.12.2022). [in Ukrainian]

20. VRU (1991) Pro svobodu sovisti ta relihiyni orhanizatsiyi: Zakon Ukrainy [On freedom of conscience and religious organizations: Law of Ukraine] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (date of application – 10.12.2022). [in Ukrainian]

21. VRU (2022) Pro skhvalennya propozyztsiy shchodo zastosuvannya personal'nykh spetsial'nykh ekonomichnykh ta inshykh obmezhuval'nykh zakhodiv (sanktsiy) do predstavnykiv Rosiys'koyi pravoslavnoyi tserkvy: postanova Verkhovnoyi Rady Ukrainy [On the approval of proposals regarding the application of personal special economic and other restrictive measures (sanctions) to representatives of the Russian Orthodox Church: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2288-20#Text> (date of application – 11.12.2022). [in Ukrainian]

22. Talakh A. M. (2018) Destruktyvni relihiyni orhanizatsiyi: problematyka kryminolohichnoho analizu vyznachennya ponyat' [Destructive religious organizations: problems of criminological analysis of the definition of concepts]. *Prykarpats'kyi yurydychnyy visnyk* [Prykarpatsky Juridical Bulletin]. Issue 2 (5.2). P. 119–124. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2018_2\(5\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2018_2(5)) [in Ukrainian].

23. Chevychalova Zh. V. (2020) Svoboda dumky, sovisti i relihiyi v Konventsiyi pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod (okremi aspekty) [Freedom of thought, conscience and religion in the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (separate aspects)]. *Teoriya i praktyka pravoznavstva* [Theory and practice of legal science]. Issue 2. Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2020_2_20 [in Ukrainian].

24. Petition to the President of Ukraine (2022) Shchodo vyznachennya nevidkladnym proyektu Zakonu № 8221 pro zaboronu v Ukrayini RPTS i pidlehykh yiy struktur [Regarding the designation as urgent of the draft Law No. 8221 on the prohibition of the Russian Orthodox Church and its subordinate structures in Ukraine]. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/172214> (date of application – 11.12.2022) [in Ukrainian].